

3. Советская жизнь. 1945–1953 / Составители Е. Ю. Зубкова, Л. П. Кошелева, Г. А. Кузнецова, Л. А. Роговая. – М. : “Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН)”, 2003. – С. 411.
4. Історія Української РСР. – Т. 8. – Кн. 1. – К., 1978. – С. 114.
5. Политическая история: Россия – СССР – Российская Федерация: в 2-х т. – Т. 2. – М. : ТЕРРА, 1996. – С. 505–506.
6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 1, оп. 70, спр. 1048, арк. 23.
7. Там само. – Арк. 312.
8. Голод в Україні 1946–1947. Документи і матеріали. – К. -Нью-Йорк, 1996. – С. 147.
9. Там само. – С. 164–165.
10. *Полтога Л.* Шляхами спогадів. 1944–1956. – Л.; К., 2003. – С. 50.
11. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 70, спр. 1048, арк. 60; ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4325, арк. 9; Кононенко В. В. Суспільна свідомість громадян України після Великої Вітчизняної війни // Поділля у контексті української історії. – Вінниця, 2001. – С. 287; Радянська Україна. – 1947. – 11 лютого.
12. Див. наприклад: Виборча трагікомедія // Літопис УПА. – Т. 9. Українська Головна Визвольна Рада. – Кн. 2. – Торонто, 1982. – С. 285–298.
13. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4325, арк. 6.
14. Радянська Україна. – 1947. – 31 січня.
15. *Гаврилюк О. Н.* Братня допомога населення Західної України голодуючим в 1946 – 1947 роках // Україна ХХ ст. : культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – Випуск 13: Голод 1946–1947 рр. : ретроспективний погляд істориків. (З приводу 60-річчя трагедії). – С. 106.
16. ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4596, арк. 1-6.
17. Там само. – Спр. 4978, арк. 2.
18. Там само. – Спр. 4560, арк. 2.
19. Голод в Україні 1946–1947. – С. 26.
20. Советская жизнь. 1945–1953. – С. 40; ЦДАГОУ. – Ф. 1, оп. 23, спр. 4577, арк. 10, 52, 64, 71, 82.

А н н о т а ц и я

В статье рассматривается политическая атмосфера, поведение и настроения населения Украины во время голодомора 1946–1947 гг. Обращается внимание на важном значении голодомора в усилении тоталитарных тенденций в общественно-политической жизни послевоенной Украины.

Ключевые слова: голодомор 1946–1947 гг., политическая жизнь, сталинизм.

A n n o t a t i o n

The article is devoted to the political situation, behavior and moods Ukrainians in the period of famine in 1946–1947. It is emphasized on great impact of famine in strengthening of totalitarian process in the post-war Ukraine.

Keywords: famine 1946–1947, political life, stalinism.

Ніколаєць К. М.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

РОЛЬ РАД ДЕПУТАТИВ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ В УРСР ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 1960-Х – ПОЧАТКУ 1990-Х РОКІВ

У статті аналізуються наукові дослідження, присвячені вивченню ролі рад у суспільно-політичних процесах в УРСР другої половини 1960-х – початку 1990-х років. Акцентується увага на визначенні науковцями впливу КПРС на діяльність радянських органів.

Ключові слова: політичні процеси, радянські органи, КПРС, історіографічні дослідження.

У висвітленні питання функціонування місцевих рад логічно виділяються два періоди – радянський і пострадянський, який охоплює 1990-ті – початок 2000-х рр. Абсолютна

більшість наукових досліджень написані на основі аналізу матеріалів різних союзних республік. У цьому аспекті основною метою дослідників було продемонструвати універсальність системи Рад як способу організації місцевої влади в будь-якій союзній республіці. Автори досить часто порівнюють діяльність окремих сільських або районних рад в віддалених одна від одної республіках, маючи на меті продемонструвати відсутність принципових відмінностей у діяльності радянських органів різних частин країни та успішність їх роботи по виконанню партійних рішень.

У першу чергу варто виділити праці, у яких досліджувалася система місцевих органів радянської влади [4, с. 103-112; 5, с. 115-118] або ж роботи, присвячені річницям встановлення радянської влади [10], що фактично являли собою узагальнюючі роботи з історії СРСР. Подібні роботи характеризувалися практичною відсутністю наукових оцінок ефективності радянської системи в цілому. Це пояснювалося заборонаю критики основи соціалістичного ладу, у якості якої у СРСР розглядалися ради. Радянська система оголошувалася найбільш ефективною, а запорукою її успішної діяльності залишалася постійне посилення партійного керівництва радами, що власне нівелювало їх суть як виборних органів та створювало можливість фактичної підміни роботи радянських органів партійними. У той же час ради та їх виконавчо-управлінські структури, як діючі органи влади, могли виступати об'єктом правознавчих досліджень. І тому абсолютна більшість літератури, присвяченої діяльності місцевих Рад в 1960–1980-х рр., була написана вченими-правознавцями із застосуванням відповідних методів досліджень та використанням юридичного понятійного апарату.

Твердження про відсутність підміни роботи рад з боку партійних органів захищав А. Чорний, наголошуючи, що основним змістом їхньої роботи залишалася господарська та культурно-виховна робота поруч із розвитком демократичних принципів у своїй діяльності [26, с. 147-153].

Партійне керівництво діяльністю рад депутатів трудящих по підвищенню соціально-політичної активності трудівників села вивчали М. Т. Бортнічук та Е. Т. Соломко, які наголошували, що ради, будучи органами державної влади, одночасно являли собою масову організацію трудящих, у складі якої були представлені всі класи та прошарки радянського суспільства. Необхідність підвищення суспільно-політичної активності селян мотивувалася необхідністю забезпечення їх повної участі у виборах до складу рад та прагненням забезпечити більшість у їх складі комуністів [7, с. 105-113].

Порівняння особливостей партійного керівництва радами народних депутатів у різні періоди історії радянського суспільства містилося у роботі А. Кормича, який наголошував, що саме керівна роль партії забезпечувала розвиток активності рад, зростання їх ролі у всіх сферах діяльності. Вчений робив не виважений висновок, що ради виступали у якості універсальної політичної форми об'єднання народу, за допомогою якої трудящі здійснювали управління державою [13, 19-25].

Роль рад як засобу підготовки майбутніх керівних органів в умовах розширення їх повноважень завдяки партійній турботі вивчав Е. Соломко. Він проаналізував дієвість багатьох починів та ініціатив радянських органів, підкреслюючи, що добре організована робота допомагала радам поєднувати загальнодержавні інтереси із конкретними запитами населення. Посилення партійного впливу у радах розглядалося як одна із ознак демократичного суспільства та зразок насиченості соціалістичного способу життя елементами майбутнього комуністичного суспільства [25, с. 25-32].

Зростання партійного впливу в радах через розвиток відповідного законодавства

досліджували М. Бортнійчук та В. Кульпінський, які відзначали, що впродовж 1970-х років під керівництвом партії пройшло значне оновлення законодавства про ради із узагальненням у законодавчому порядку врегулювання багатогранної діяльності депутатів всіх ланок рад, розширенням та деталізацією прав та обов'язків сільських, селищних, районних, міських рад по керівництву господарським та культурним будівництвом [6, с. 55-60].

Початок перебудови і твердження радянських лідерів про курс на демократизацію суспільства призвели до появи наукових праць, автори яких головну увагу звертали на розширення повноважень рад за неодмінного збереження керівної ролі партії через депутатів-комуністів, а також членів КПРС, які працювали у державних органах. Обов'язком комуністів залишалося забезпечення виконання безпартійними настанов вищого керівництва КПРС. О. М. Матвеева, обґрунтовуючи необхідність посилення партійного керівництва діяльністю рад, наголошувала, що тільки партія здатна побачити головну мету суспільно-політичного руху та підкорити її вирішенню інших завдань, може орієнтуватися у складних суспільних подіях, знаходити правильні рішення і мобілізувати маси на їх реалізацію [19, с. 9-14].

У період перебудови увагу вчених почали привертати окремі аспекти визначення політичних настроїв населення у різні історичні періоди. Зміцнення зв'язків з широкими верствами громадян та визначення їх морального стану через аналіз листування до місцевих рад у роки десятої п'ятирічки вивчали Л. Ф. Гайдуков та О. М. Білявська. Визначивши найбільш дієві методи роботи з листами громадян, автори зробили висновок, що завдяки прискоренню реагування на критичні зауваження радянські органи змогли задовольнити близько 90% звернень [8, с. 45-51].

Для написання робіт радянські дослідники використовували, по суті, однакові джерела – протоколи засідань виконкомів рад, протоколи та стенограми сесій, матеріали постійних комісій, а також законодавчі та нормативні акти, розпорядчі документи партійних органів. Досить часто використовувалися матеріали поточних архівів рад, які ще не були передані на постійне зберігання. Специфіка дослідження вимагала, в першу чергу, аналізу поточної ситуації, а не історичної реконструкції явища. Метою досліджень був показ розвитку системи та певного органу державної влади в динаміці. Необхідно було, по-перше, з'ясувати слабкі та сильні аспекти в їх функціонуванні, встановити, як ці аспекти впливають на економічне та соціальне управління в адміністративній одиниці – області, районі, місті – в цілому та запропонувати ймовірні шляхи вдосконалення їх діяльності. Такий підхід до аналізу джерел робив критичне їх осмислення вкрай ускладненим. Фактично критичні зауваження щодо діяльності радянських органів, засновані на критиці поточних документів створювали негативне враження про роботу конкретної ради, а це, у свою чергу, ймовірно тягнуло за собою особисті конфлікти. Процес створення власне документації залишався досить прозорим. В основному критика роботи рад зводилася, особливо у межах пострадянської історіографії, до зауважень щодо механізму прийняття рішень, їх передсесійної “підготовки” із обов'язковим майбутнім одностайним схваленням. Із середини 1990-х рр. у наукових дослідженнях часто піднімалося питання відносно того, що рішення рад та виконкомів ухвалювалися без дотримання процедури, вироблялися не в процесі засідання, а задалегідь, у тому числі й як результат особистої діяльності голови виконкому чи начальника управління.

Фактично в межах радянської історіографії не було вироблено єдиної концепції щодо правового становища рад, виконкомів та відділів і управлінь. У більшості робіт місцеві

ради та їх виконками характеризуються єдиним поняттям – “місцеві органи влади та управління”, або “місцеві органи державної влади та управління”. Поряд зі цим існувало дві, на перший погляд, протилежні точки зору на правову природу рад та їх виконкомів, які виходили з розуміння рад та їх виконавчо-управлінських структур у системі державних органів влади. Відносно рад ці точки зору полягали в тому, чи були вони органами державної влади, чи все ж таки могли називатися органами місцевого самоврядування. Виконками могли розглядатися як апарат управління відповідної ради, або ж як самостійний орган державної влади. Автори окремих досліджень характеризували ради у якості представницьких органів влади [20].

В цілому висвітлення діяльності рад в 1960-на початку 1980-х років мало на меті показати їх значення у якості основи радянського ладу попри зростання партійного диктату, у період перебудови вчені, вказуючи на певні недоліки радянської системи, вели мову про її гнучкість і можливість у майбутньому виконувати свої функції.

Оцінки ролі радянських органів у сучасній російській історіографії суттєво відрізняються від тих, що панували у період існування СРСР. Однак дослідження ролі радянських органів здійснюється, як правило, з метою доведення їх значущості і затушовування негативних явищ у їхній роботі. Такий підхід у межах “соціального замовлення” впливає з визнання Російською Федерацією власного наступництва стосовно СРСР. Це призводить до появи нових штампів, далеких від наукового пізнання. Так, змальовуючи політичний портрет Л. Брежнєва, С.Семанов наголошував на особистому внеску цього радянського лідера у применшення значимості радянських органів у порівнянні із партійними. Автор вказував, що еволюція радянської політичної системи проходила в умовах постійного послаблення ролі рад у Радянському Союзі. Це явище він оцінював негативно, підкреслюючи, що згортання повноважень відбилися хворобливим скочуванням народного руху вниз, вело до засилля партійної, державної, господарської бюрократії, і врешті решт призвело до падіння Держави Рад [24, с. 82-83].

Окремі аспекти діяльності рад досліджуються сучасними російськими вченими в межах вивчення історії формування радянських еліт. О. Кришановська [15, с. 51-62], О. Куклев [18, с. 86-89] називали радянську політичну еліту “люмпен-аристократією”. Г. Ашин визначив джерелом її формування змаргіналізовані елементи пізньоімперського та ранньорадянського періоду [2, с. 43]. Він виділив чотири покоління радянських еліт: “ленінську гвардію”, сталіністів, еліту бюрократії і партійних функціонерів (хрущовсько-брежнєвську), та неоднорідно модернізаційну (горбачовську) [2, с. 49]. У своїх роботах Г. Ашин використовував ціннісний підхід, а відтак, радянські еліти для нього виступали в першу чергу представниками тоталітаризму.

В. Мохов, аналізуючи регіональну еліту хрущовсько-горбачовської епохи, прагнув довести, що в СРСР не могло сформуватися вузькорегіональної еліти, оскільки централізація політичної влади унеможлиблювала цей процес [21, с. 9]. Однак, на його думку, регіоналізація еліти все ж таки поглиблювалася з роками, а накопичення в її руках матеріальних і промислових ресурсів посилювало децентралізацію в СРСР [21, с. 90]. Тут варто зазначити, що в Україні проблема регіоналізації політичних еліт досліджується явно недостатньо.

Становлення пострадянських українських студій участі трудящих у роботі рад відбувалося досить повільно. Вірогідно під тиском нових ідеологічних чинників інтерес дослідників до історії радянської місцевої адміністративної влади різко зменшився. Нав'язування політичними діячами негативного сприйняття більшості з того, що було

пов'язане з існуванням СРСР призвело до створення історіографічної ситуації, коли вивчення радянської історії мало відбуватися до певної міри фрагментарно. Протягом першої половини 1990-х років успіхом користувалися праці, автори, яких вивчали історію національного державотворення. Протягом другої половини 1990-х років відбувається становлення наукових досліджень з історії радянських та партійних еліт. Історії рад давалася в основному негативна оцінка через аналіз тоталітарного минулого. У той же час на рубежі ХХІ ст. з'явилися наукові праці, автори яких приділяли певну увагу висвітленню політичних настроїв населення України, в тому числі й через ставлення до проведення виборів до рад [11, с. 75-80; 12, с. 67-71].

У 1992 р. було захищено докторську дисертацію Кравченком В. І. за темою “Ради народних депутатів України в 80-ті рр.: досвід. Проблеми. Уроки” [14], при написанні якої використовувалися архівні матеріали, що містилися у фондах обласних рад та виконкомів державних обласних архівів Запорізької, Донецької, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Херсонської, Одеської, Харківської, Чернівецької, Луганської областей. Називаючи спосіб формування рад недемократичним, автор розглядав практичну діяльність рад. Він дійшов до висновку, що невизначеність функцій виконавчої і представницької влади та порушення їх підпорядкованості вищестоящим органам влади, встановлення надцентралізації управління, та фактичне відчуження участі громадян у сфері управління залишалися причинами відносної неефективності діяльності рад.

У 2010 р. була захищена кандидатська дисертація Т. І. Молдавською “Обласні ради депутатів у системі владних відносин радянського суспільства у 1947–1990 рр. (На прикладі південних областей УРСР”, в якій уперше було детально проаналізовано всі етапи підготовки і проведення радянських виборів в місцеві ради та детально відтворено якісний склад депутатського корпусу обласних рад південних областей УРСР. На основі репрезентативного комплексу усної історичних джерел продемонстровано низький рівень зацікавленості громадськості до роботи місцевих рад, в тому числі і осіб, які обиралися до них. Обґрунтовано тезу про варіативність особового складу обласних рад депутатів в межах однієї каденції. Доведено, що не існувало прямої залежності соціального складу рад від соціального складу населення певної області. Висвітлено особливості соціально-демографічних характеристик керівного складу виконавчо-управлінських структур. Було встановлено особливості постановки, типів та періодичності розгляду питань, що виносилися на сесії обласних рад, характер та причини їх зміни. Проаналізовано специфіку діяльності обласних виконавчих комітетів та їх відділів і управлінь в системі органів державної влади, виділено причини поступового перебирання функцій обласних рад їх виконкомом, з одного боку, і з іншого – перегування обласними виконавчими комітетами повноважень виконкомів районних рад. Було виокремлено характерні риси діяльності обласних рад депутатів, пов'язані з партизацією місцевих органів державної влади. Виявлено та досліджено принципи уніфікації та універсалізації у прийнятті рішень обласними радами та їх виконавчо-управлінськими структурами [20].

Аналіз ролі рад в системі державної влади СРСР містився у роботі Х. Арендт. Вона озвучила правило наділення владою установ та організацій в умовах існування тоталітарного режиму. Відповідно до її висновків чим більш відомим є орган влади, тим меншою реальною владою він володіє. Свою тезу дослідниця доводила на прикладі рад, наголошуючи, що ради, конституційно визнані як вища влада в державі, мали менше влади, ніж більшовицька партія, яка у свою чергу поступалася обсягом влади перед тасмною поліцією [1].

На рубежі ХХІ ст. в українській історіографії розгорнулася дискусія стосовно визначення ролі рад у зміцненні тоталітарної держави. Думки вчених розділилися стосовно ототожнення “радянської держави” з тоталітарною. Частина авторів розглядали власне ради як складові елементи радянського тоталітаризму, ототожнюючи поняття “радянська система” та “тоталітаризм” [3; 9; 23, с. 315-403; 22, с. 513-614]. Однак через деякий час з’явилися й інші твердження. Так, С.В.Кульчицький поступово відійшов від трактування радянської системи як синоніма поняття “тоталітарна система”, так само як і від трактування радянської влади як “окупаційної” [17, с. 1-2]. Поєднання диктатури партійних органів і влади рад дозволило охарактеризувати владу в СРСР як “компартійно-радянську”. У той же час певною мірою залишається відкритим питання щодо міри “засилля” партійних органів у радянських установах, а також рамок свободи у прийнятті рішень радами. Ця проблема активно розробляється українськими дослідниками в межах вивчення історії формування політичних еліт на теренах республіки.

Такий підхід до оцінки ролі рад у суспільно-політичних процесах може бути доповнений твердженням про важливість етнонаціонального чинника, який виступає у якості засобу розмивання монолітності пануючої партії виходячи з вузько корпоративних місцевих інтересів відповідних еліт. У цьому зв’язку місцеві ради виступали як один із засобів захисту місцевих (або ж національних) інтересів. Тому стає зрозумілим прагнення вищої партійної еліти утвердити в історіографії у якості постулату думку про необхідність постійного підвищення партійного впливу в радах. Можливо саме воно може слугувати ознакою відсутності повної єдності у лавах правлячої партії і дає підстави стверджувати наявність впливових місцевих угруповань, чиї політичні погляди не виходили за межі загальноприйнятих у суспільстві і керувалися догматами пануючої ідеології, але економічні прагнення (а можливо й духовні чи соціальні) створювали передумови для майбутнього розколу Компартії та відносно швидкого поширення відцентрових течій. Цей аспект суспільно-політичної діяльності рад потребує проведення спеціальних досліджень. Принаймні у наукових дослідженнях визнається факт наявності скажімо “української політичної еліти”, яка стала запорукою успіху М. С. Хрущова у боротьбі за вищу владу в країні, та протиставлення її вихідцям “московській еліті” [16, с. 111-112]. Хоча варто зазначити, що перспективні керівники місцевого рівня за сприятливих обставин у радянській системі через деякий час обов’язково перетворювалися на “московську політичну еліту” через відповідну зміну місця роботи. Цей засіб тривалий час був доволі успішним у справі руйнації національних політичних еліт, які могли б стати на перепоні існуванню радянської системи.

Існування рад у сучасній Україні створює передумови для вивчення їх історичного розвитку із визначенням ставлення широких верств населення до них, ролі депутатського корпусу рад у прийнятті чи ініціації прийняття важливих рішень на державному чи місцевому рівнях. Дослідження потребує роль радянських органів як засобу підготовки кадрів апарату управління у радянській державі. Важливо зосередити увагу на організації виборів до рад. Тут важливо оцінити існування і масштаби змагальності висунення безальтернативних кандидатів на виборах, яка була пов’язана із діяльністю родинно-земляцьких угруповань та “команд” певних політичних лідерів, що боролися за владу у радянській країні. Також варто не випустити з уваги роль рад у здійсненні політики стосовно національних кадрів на територіях окремих республік.

Використана література:

1. *Арендт Х.* Джерела тоталітаризму. – К., 2005.
2. *Ашин Г.* Смена элит // ОНС. – 1995. – № 1.
3. *Баран В. К.* Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). – К., 1999.
4. *Бердута М. З.* Советы Украины в период развитого социализма в советской историографии (60–80-е годы) // Вестник Харьковского университета. – № 266. – 1984.
5. *Бойченко І. К.* Місцеві Ради депутатів трудящих у період розвинутого соціалізму // Український історичний журнал. – 1975. – № 5.
6. *Бортнийчук Н. Т., Кульпинский В. Л.* Партийное руководство развитием законодательства о местных советах в условиях развитого социализма // Науч. Труды по истории КПСС. – Вып. 100. – К., 1979.
7. *Бортнийчук Н. Т., Соломко Э. Т.* Партийное руководство деятельностью Советов депутатов трудящихся по повышению социально-политической активности тружеников села (1965–1975 гг.) // Науч. труды по истории КПСС. – Вып. 97. – К., 1978.
8. *Гайдуков Л. Ф., Белявская О. Н.* О совершенствовании работы Советов народных депутатов Украины с письмами и заявлениями трудящихся в годы десятой пятилетки // Науч. труды по истории КПСС. – Вып. 138. – К., 1986.
9. *Грицак Я.* Нарис історії України: Формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. – К., 2000.
10. *Златопольський Д. Д.* От Советов 1905 г. к Советам общенародного государства. – М., 1980.
11. *Кононенко В. В.* Настрої населення України в умовах повоєнної декларативної радянської демократії // Наук. зап. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вип. VI. Серія: Історія: 36. наук. праць. – Вінниця, 2003.
12. *Кононенко В. В.* Підвищення соціальної активності та наростання критичних настроїв серед населення УРСР у повоєнний період // Наук. зап. Вінницьк. держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вип. VII. Серія: Історія: 36. наук. праць. – Вінниця, 2004.
13. *Кормич А. И.* Партийное руководство Советами народных депутатов // Науч. Труды по истории КПСС. – Вып. 100. – К., 1979.
14. *Кравченко В. И.* Советы народных депутатов Украины в 80-е годы: Опыт. Проблемы. Уроки. – Автореф. дис... докт. ист. наук. – К, 1991.
15. *Крышановская О.* Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту // Полис. – 1995. – № 1.
16. *Кульчицький С. В.* Спроби реформ (1956–1964) // Укр. іст. журн. – 1998. – № 2.
17. *Кульчицький С.* Чи була радянська влада окупаційною? // День. – 2008. – 11 листоп.
18. *Кужлев О.* Трансформации политической элиты в России // ОНС. – 1997. – №4.
19. *Матвеева О. Н.* Повышение активности коммунистов в работе Советов и их исполнительных органов (Из опыта работы партийных организаций Украины, 1971–1980 гг.) // Науч. труды по истории КПСС. – Вып. 138. – К., 1986.
20. *Молдавська Т. І.* Обласні ради депутатів у системі владних відносин радянського суспільства у 1947–1990 рр. (на прикладі південних областей УРСР). – Дис ... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 2010.
21. *Мохов В. П.* Региональная политическая элита России (1945–1991 гг.): Монографія. – Пермь, 2003.
22. *Новітня історія України (1990–2000) / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев, В. П. Дрожжин та ін.* – К., 2000.
23. *Політична історія України ХХ століття: В 6-ти томах / І. Курас, С. Кульчицький, Л. Нагорна, І. Солдатенко.* – Т. 6 – К., 2003.
24. *Семанов С.* Брежнев – правитель “Золотого века”. – М., 2002.
25. *Соломко Э. Т.* Забота партии о развитии демократизма в деятельности Советов народных депутатов в условиях развитого социализма // Науч. Труды по истории КПСС. – Вып. 100. – К., 1979.
26. *Чорний А. І.* Діяльність партійних організацій України щодо підвищення ролі місцевих Рад у керівництві господарським будівництвом (1966–1971 рр.) // Наук. праці з історії КПРС. – Вип. 60. – К., 1973.

А н н о т а ц и я

В статтє аналізуються научні дослідження, присвячені вивченню ролі рад депутатів в суспільно-політичних процесах в УРСР другої половини 1960-х х – початку 1990-х років. Акцентовано увагу на визначенні впливу КПСС на діяльність рад депутатів.

Ключевые слова: *політичні процеси, радські органи, КПСС, історіографічні дослідження.*

Annotation

The author of this article analyses research about role of soviet power in political processes in Ukraine during 1960 – the first 1990's. In the article is described define of scientific researchers the role of Communist party of the USSR in activity of soviet structures.

Keywords: *political processes, soviet structures, Communist party of the USSR, historiography researches.*

Дробот І. І., Ільницька Н. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ПОДІЛЛЯ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД НІМЕЦЬКО-ФАШИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Метою дослідження є вивчення релігійного життя на Поділлі після звільнення від німецько-фашистської окупації. Головним завданням наукової розвідки є здійснення історично-наукового аналізу політики радянської держави, місцевих органів влади щодо Церкви, релігійних общин та віруючих Поділля у повоєнний період.

Ключові слова: *Велика Вітчизняна війна, Поділля, Православна Церква, релігійні громади, органи державної влади, релігійний фактор, Єпархія, священнослужитель.*

В умовах національно-культурного і духовного відродження українського народу, розбудови суверенної держави важливе наукове та громадсько-політичне значення має об'єктивне висвітлення ролі Церкви, релігійних громад в державотворчих процесах та духовному оновленні суспільства, формуванні національної свідомості. У зв'язку з цим, великої ваги набуває всебічне вивчення політики державної влади відносно Церкви на різних етапах її розвитку у різних регіонах України. Період Великої Вітчизняної війни та повоєнний період – один з найскладніших та найменш вивчених в історії релігії та Церкви, який характеризується складними соціально-політичними, культурними, духовними процесами і дає можливість простежити вплив тоталітарних режимів, як радянського так і нацистського, на Церкву та релігійні громади в Україні, зокрема Поділля.

Зусиллями українських дослідників відбулося багаторічне накопичення історичних знань про політику держави щодо Церкви і релігійних організацій. Дослідження релігійної сфери суспільного життя у радянський період були не лише не популярними, а й небезпечними. До часів перебудови така проблематика була “неактуальною”, або розроблялась з метою покращення атеїстичної роботи серед населення. Серед сучасних вітчизняних авторів, вагомий внесок у розробку релігійно-церковної проблематики зробили Б. Андрусишин, В. Бондаренко, І. Власовський, А. Колодний, Б. Лобовик, В. Пащенко, В. Ульяновський, Ю. Федорів, Є. Харьковщенко, П. Яроцький [1]. Резонансним проривом у дослідженні проблеми релігійного життя в Україні необхідно вважати 10-ти томне видання вчених – релігієзнавців Інституту філософії НАН України [2], наукового релігієзнавчого щорічника [3], праці О. Войнаковича, А. Пащука [4]. Особливостям релігійного життя в окремих регіонах України у 1940–1950-ті рр. присвячені оригінальні дослідження Я. Дашкевича і А. Лисого [5].

Історичний досвід радянського періоду переконливо засвідчує, що ситуація в релігійно-церковній сфері на різних етапах державного життя мала свої особливості. Вони обумовлювалися як характером державного курсу щодо Церкви в означений період, так і